

Hadifogságom Bretagne-ban 1945. március 29. – 1946. május 18.

v. nemes kadácsi FAZAKAS GYÖRGY, a pécsi m. kir. Zrínyi Miklós Honvéd Gyalogsági Hadapródiskola volt növendéke – részlet az önéletrajzi leírásból

Többnapig gyaloglás után Widhousen faluban reggel a pajtahíján (szénapajta padlásán) ébredtünk, mi a pécsi Gyalogsági Honvéd Hadapródiskola III. éves növendékei (III. szakasz C osztálya) – Butzbackból útban Fulda felé.

Sorakozás után a falu főterére mentünk, ahol a többi szakasz is gyülekezett. Körülbelül 10 óra lehetett, 1945. március 29-én, nagycsütörtökön.

Elindítottak minket arra az útra, ahol az előnyomulás folyt. Tudtommal a 4. amerikai hadsereg vonult itt előre. Mindenkit az előrenyomuló hadsereg gépkocsijaira és harckocsijaira parancsoltak föl. Egy nagy mező felé közeledtünk. A gépkocsioszlop megállt. Itt a mezőn, az „amik” enni kezdtek (nekünk csurgott a nyálunk). Volt néznivaló elég. Emlékszem az egyik katonára a kétrészes sisakját levette, az egyikbe a forró hűtővízből leengedett vizet, ebben felmelegítette a konzervet és falatozott. A másik pillanatok alatt tojásrántottát készített. Mindenki az étellel volt elfoglalva. Mi, magyarok egy karámszerűségben voltunk. ...

Innen a mezőről Lauterbachba vittek. Egy iskolászerű épület udvarán várakoztunk. Három harckocsi vigyázott ránk. Azt láttuk, hogy ahány katonára annyiféle fegyver volt ...

Itt az udvaron több élményben volt részünk. Kevés enivalót kaptunk. Láttunk egy amerikaiat, aki két újjal örömmel vitte szuvenírnak a szép új magyar (Király) géppisztolyt. Egy másik amerikai egy éles (piros sávú) magyar tojásgránátot nézegetett és már a biztosítószegyet akarta kihúzni. Alig tudtuk rémületünkben kézzel-lábbal megmagyarázni, ha kibiztosítja a gránátot nagy bajba jutunk mind.

A nap semmittevéssel telt el. Ismerkedtünk a fogvatartóinkkal, nézegettük a harckocsikat, úgy-ahogy beszelgettünk, ismerkedtünk. ...

Április hónap 4-én 12 óras autótúrt után Trierbe vittek. Trierben az állomáson marhavagonokba parancsoltak. Kis élelmet kaptunk. Sokan voltunk összezsúfolva különböző nemzetiségűek. Nehéz utunk volt. Végre Stenayba érkezünk. ...

Innen április 8-án vagonokban Rennes-be szállítottak (Franciaország). Megkezdődött a rennes-i „életünk”. Az amerikaiak fedett panelhodályokban helyeztek el. Többemeletes fapriccsen a holminkat katonás rendben kellett elhelyezni. Hajnalban kúrtszóra kellett kelni és a tábori zászló előtt sorakozni. Soha nem felejttem el, még sötét volt, reflektorfényben sorakoztunk. A láthatárnál a fény derengeni kezdett. Az udvaron még sötétség volt. Ezután jött az amerikai himnusz és felhúzták az amerikai lobogót. ... Amerikai őroket alig láttunk nappal a táborban, de éjszaka sem. Ha bejöttek a táborba, a kapunál levő bódében letették fegyvereiket. ...

Kaptunk egy lapot, írhattunk haza. Azon gondolkodtam, hova írjak? Székelyudvarhelyről menekültünk. Mindenünk ott maradt. Édesanyám és nővérem Veszprémbe menekültek. Biztos pontként a Nyíregyháza élő rokonokat gondoltam. A lapomra semmi választ nem kaptam. Másodszor is kaptunk egy levelet, amire írhattunk haza. Ezt is Nyíregyházára írtam. A levelet 1945. június 4-én írtam. Hazaérkezésem után pár hónappal a többi levéllel együtt érkezett meg. ...

1945. június 25-én az amerikaiak átadtak a franciáknak. Átvittek a franciák az út másik oldalán levő táborrengetegbe. Ezen az oldalon több tábor volt. Sátorban voltunk „elhelyezve”: 40 fő. 20 fő az egyik oldalon, 20 fő a másik oldalon. Középen egy kis út volt, éppen csak el lehetett járni. Olyan zsúfoltság volt, hogy egyszerre kellett megfordulni, mert csak oldalt fekve fértünk el. Aki kiment lefekvés után, már nem tudott a helyére visszafeküdni, kénytelen volt reggelig a lábánál meghúzni magát. ...

Rövid idő után a zubbonyokra PG betűket festettek („Prisonier du Guer”) és kaptunk egy új fogolyszámot, az én számom: 1325656.

Az első időben francia (fehérbőrű) őrség volt. Egy idő után a kerítésen át megkezdődött a csencselés. A táboros felmutatta az óráját, gyűrűjét stb., az őr mutatta mennyi cigarettát, vagy dohányt ígér érte. Miután kézzel-lábbal mutogatva megegyeztek, a fogoly kidobta a portékát, az őr pedig behajította a dohányt vagy cigarettát. Később az őrok vérszemet kaptak, mutatták a cigarettát vagy dohányt, s amikor bedobták: felül a dobozban kis cigarettadarabok voltak, alul meg papír. ... Később a fehér őroket színes afrikai katonák váltották fel. Ezek jobb indulatúak voltak. Előfordult egy eset – magam láttam – hogy egy beteg foglyot hordágyon vittek ki a táborból és a színes őr kivette a szájából a cigarettát, a beteg szájába tette. Így mutatta ki sajnálkozását.

A francia őrok mindig fegyverrel jöttek be a táborba, nem úgy, mint az amerikaiak, akik a kapunál mindig letették a fegyverüket.

A táborban volt egy csencselőhely, mi piacnak neveztük. Itt cseréltek gazdát a megmaradt „értékek”, amit sikerült eldugni, vagy még nem vették észre. A fizetési eszköz a cigarettá volt. Az árfolyamok változtak, de általánosan a következő volt: napi kenyéradag 2-3 cigarettá, 14 karátos karikagyűrű 14-15 cigarettá, majdnem új bokszi csizma 16-17 cigarettá, egy karóra 10-15 cigarettá. ...

Reménytelenül szenvedtünk. A külvilágtól teljesen elzárva, a katonai és politikai helyzetről nem tudtunk semmit. Újságot nem kaptunk. Mindennap hajnalban számlálás. Himnusz ebben a táborban nem volt. Hetenként motozás. Csencselés a kerítésen keresztül. Undorodtunk az élelemtől, a penészkenyérlevestől, „káposzta”levestől, marharépalevestől. ... Maradt a vágyakozás haza. ...

November felé körülbelül egyvened magammal „fakommandóra” vittek. Nyitott teherautón vittek a környék tanyáiba fakitermeléshez. Egyik nap méterbe raktam a fát, másik nap gallyaztam, majd fűrészeltam. ... Nagyon rossz elátásunk volt. Legtöbbször marharépalevest adtak, vasárnap egy zsák almát főztek meg levesnek (cukor nélkül). Estenként az utca másik oldalán levő kocsmából nagy dárídózást hallottunk. Nem tudtunk kinézni, mert ablak nem volt a helyiségben, a kijáratit ajtót az őr mindig bezárta. ...

A táborban megjelent Szalay Jeromos katolikus pap, a párizsi információs irodából jött. Felírta nevünket és az otthoni címünket. Megígérte, hogy értesíteni fogja az otthoniakat. Én a nyíregyházi címet adtam meg. Ígéretéhez híven az értesítést 1945. december 11-én feladta. Budapestre 1946. augusztus 8-án érkezett meg, amit hazaérkezésem után kaptam meg a nagynéném. ...

Ebben az időben Plenaufban voltunk. Egy gyönyörű tengerparti nyaralóhely lehetett valamikor. ... Mi magyarok az Atlanti falat bontottuk. ...

1946 januárjában a rossz időjárás miatt és a megfelelő öltözet hiányában igen megbetegedtem, és Plenaufból az elosztó táborba Lamballe-be szállítottak.

A Lamballe-i táborba 1946. január 19-én érkeztem lázasan, rühesen, tetvesen. Szerencsém volt, mert a Krankenrevirben az egyik szanitéc Gauder (Kovácszai) Gyula hadapród társam volt. ... a táborba a genfi vöröskereszt küldöttsége érkezett, mindenkit egyenként megvizsgálták, akinek a keresztcsont tájékán barna foltot láttak, annak dupla adag élelmet javasoltak. Ez a barna folt azt jelentette, hogy annyira legyengült a szervezetünk, hogy már a saját testünket éltük fel. Ezért voltunk állandóan gyengék, levertek és betegsége hajlamosak. ... Ez időben, amíg a táborban tartózkodtunk megjött Szalay Jeromos csomagja. A pap több mindent küldött. A legértékesebb egy magyar-francia szótár volt. Mi apródok – mert nekünk jött a csomag – egymás között kisorsoltuk. Nekem egy ing jutott... aki a szótárt megkapta több alkalommal megengedte, hogy szavakat kimásoljunk. Ennek később jó hasznát vettem.

Ha jól emlékszem 1946. január végén három magyar foglyot, akik parasztnál dolgoztak visszahoztak a táborba. Ki-

hirdették, hogy öt magyart, paraszti munkához értőt keresnek. A szanitéc, Kovásznai (Gauder) Gyula azt mondta, hogy itt a jó alkalom, jelentkezzem. Ezért a jó tanácsért azóta sem tudtam neki köszönetet mondani. Őt magyar jelentkező és egy sántító francia paraszt kivitt minket a táborból a vasútállomásra. Ami itt következett, azt a megalázó helyzetet soha el nem felejttem. Még most is sokszor felmerül emlékezetemben. Ott álltunk a helyiség egyik oldalán, mi hadifoglyok, a másik oldalon a franciák. Mint vásáron a marhát úgy mustráltak. Majd az egyik-másik rámutatott egyikünkre és már vitték is magukkal. Utolsó előttinek egy kissé sánta honvéd maradt. Ő tényleg paraszt volt, de járashibás, mégis hogy sorozhatták be, nem tudom. Őt is elvitte egy francia. Így én maradtam utolsónak: a legkisebb, a legvéznább, de kihozták a táborból. Egy kerékpárt toló férfival elindultunk a nagy, sötét idegen éjszakába. Később tudtam meg, hogy St.Sasson-ba érkezünk és gyalog mentünk La Hiss-be, Menage René házába. Ő volt az, aki kihozatott a táborból – ő lett a gazdám. Tősgyökeres breton parasztember volt. A gazdám éppen sántított, mert a napokban egy fáról leesett. Este a házukban várt a család. A családfő édesanyja, a felesége és a két kislány. Megérkezve a nagyszalhoz ültettek. Hogy mit adtak enni, azt már nem tudom. Ebben a helyiségben (mely konyha, étkezőhely, így mindenesnek nevezhető) rámutattak a fal mellett egy ágyra, amire lefeküdtem.

Másnap megismerkedtem a házzal és a környékkel.

Általános napirend a következő volt: ébresztő jó korán, mosdás után a lovaknak és a marháknak az élelmet kellett elkészíteni. Ez a munka volt számomra a legnehezebb. Olyan növényt, mint a szamárkóro egy villával és sarlóval egy adagot összefogva a szecsavágóba kellett tenni, majd kézzel a keréken levő egy pengével apróra vágni. Ezután kiganéztam, az állatokat (lovakat, marhákat) megettettem. A disznókkal, tyúkokkal nem kellett foglalkoznom. Ezt követően a reggeli, majd a kinti mezőgazdasági munka. Késő délután volt az „estebéd”, utána ismét a „pik-pik” vágás. Így hívják ezt a kórófélet, majd ismét a ganézás, különféle házkörüli munka, majd a sötétedéskor a lefekvés. ...

Amikor a háború befejezésének az évfordulóját ünnepelték a franciák, nagy dínom-dánomot tartottak, ünnepeltek. Amikor a kocsmá előtt mentem hazafelé, igen rossz szemmel néztek rám. Vasárnap, amikor találkoztunk, mondta is a magyar hadifogságban levő francia, hogy szerencsém volt, hogy meg nem vertek. Ilyenkor igen indulatos tud lenni a francia nép. Nem csoda, igen sokat szenvedtek a német megszállás alatt. Nagy félelemben tartották őket, különösen „Bretanyban”.

Ha jól emlékszem, az utolsó szombat délután szépen süttött a nap és én csöndben boronáltam egy elég nagy táblán. Elfogyott a honvág és elkezdtem magyar nótákat énekelni. Igen hangosan énekeltem, mert többen megálltak és figyeltek. Emlékszem többször is elénekeltem, hogy hazamba vágyom Duna-Tisza partja vár, azután kis lak áll a Nagy-Duna mentében stb. Majd magamban Petőfi versét idéztem fel többször: egész úton hazafelé azon gondolkodtam. ...

Az utolsó vasárnap, ha jól emlékszem (a gazdámtól kaptam 1946-os naptár szerint is) a főútvonal melletti földterületen dolgoztam reggeltől. Természetesen templomban nem voltam. Körülbelül 12 óra felé ismét jött az ismerős pap (abbé) kerékpárral. Nagy örömmel mondta, hogy a rádióban hallotta, az újságokban olvasta, hogy a Francia és Magyar Állam megegyezett. Így tehát liberté Hongroa. Tehát szabadok a magyarok és ezt én még hogy-hogy nem tudom, kérdezte. ... Elment az Abbé. Fel sem fogtam, hogy mit jelent „liberté Hongroa”. Azt megértettem, hogy szabadok a magyarok, de ez hogyan és miként vonatkozik rám, nem tudtam. Munka közben ezen morfondíroztam. Láttam a gazdám kerékpárral jönni (kb. 13 óra tájt). Megállt, leszállt a kerékpárról és ő is mondta „liberté Hongroa”, majd szólt, hogy hagyjam abba a munkát és menjek ebédelni. A házba érve a család már ült az asztalnál és úgy nézett ki, hogy várnak. Mindenki mosolygott. A gazdám anyja mutatott a leveseslábos felé és azt mondta „mösziö Zsorzs manzs”. Én körülnéztem, hogy mit kell csinálnom, mert eddig az ételt ők tették ki a tányérba és adták elém. Láttam, mindenki rám figyel, majd nagy bátorságot vettem magamon és egy kis levest kivettem. Láttam, hogy erre a feszültség megszűnt bennük és mosolyogtak tovább. Még nem tudtam a megváltozott helyzetet felfogni, hogy most már „mösziö” (úr) lettem és magam szedhetem az ételből. Ebéd után a gazdám valamiféle újságot vett elő és olvasni kezdett. Ezt még nem láttam otlétlem alatt. ...

1946. április 3-án, szerdán elköszöntem a családtól. A gazdám visszavitt vonattal Lamballé-be a táborba. ...

Itt kell leírnom, hogy 1978 nyarán, egy kis nyugat-európai körült alkalmával a kis családommal felkerestük volt gazdám. Nem volt egyszerű megtalálni. Végül megtaláltuk. A falu megváltozott. A vendéggőre nem emlékeztem. Innen nem messze jobbra egy hosszabb útra kanyarodtunk a Ladával. Megálltam és behunytam a szemem, vissza próbáltam emlékezni a házra. A ház sarkát megismertem és a kis almáskertet. A kapun tehének jöttek ki. Egy ember sántikálva terelgette a csordát. ... az út szélén álló kocsinkból kiszálltam és odamentem a bicegő emberhez és kérdeztem: Menage René. Azt mondta: ui. Én mondom: „iszi Zsorzs priszionié de ger”. Nagyon elcsodálkozott, benézett a kocsiba, ahol a feleségem és két kislányom figyelte a fejleményeket és azt mondta várjunk itt, kihajtja a marhákat és visszajön. Hát bizony majdnem egy óra múlva jött vissza, de nem egyedül, még két társával, ezeket azelőtt nem ismertem.

A családomat bemutattam Renének és beléptünk ugyanazon az ajtón, ahol régen félénken én is először beléptem a konyhába. ...

A Lamballe-i táborban már jobb volt az „élet”. ... közelgett húsvét ünnepe. Szalay Jeromos pap megjelent és ismét mondta nekünk magyaroknak, hogy nemsokára megyünk haza. ... Váratlanul 1946. május 5-én a magyarokat összegyűjtötték és marhavagonokba bevagonirozták. Sem étel, sem ital, sem WC nem volt a vagonokban. A gazdámtól kaptam kis naptárba próbáltam feljegyezni a hazautazásunk történetét. ...

Tehát Rennes-ből május 5-én elindultunk. Május 6-án reggel érkezünk Párizs külső pályaudvarára. Május 7-én éjjeli út után reggel 6 órakor Strasbourg pályaudvarára futottunk be. Kiszálltunk a vagonokból és délben már egy lak-tanyában voltunk. Itt mindenkit lefényképeztek. Normálisan étkezünk. ... itt valami elszámolásféle volt, hogy mint hadifoglyok a munkáért a franciáktól fogunk valamit kapni. Persze ez neveséges volt, mert én egy ceruzát kaptam, mások füzetet, noteszt stb. kaptak. A fakommandón, az Atlanti falnál végzett kubikosmunkáért – a parasztnál eltöltött kemény paraszti – mindenes cselédmunkáért ezt adta nekem a francia állam. ...

1946. május 15-én este Magyarországra értünk. Május 16-án reggel Kaposváron állt meg a szerelvényünk. ... Május 17-én délelőtt érkezünk meg Budapestre. ... Május 18-án reggel Debrecenbe érkeztem. Debrecenben már egyedül voltam, a társaim útközben lemaradtak. Itt felültem a Nyíregyházára menő vonatra. Állandóan arra gondoltam, hogyan élnek Nyíregyházán? Május 18-án kora délután megérkeztem Nyíregyházára. Mentem a bombázott területen a főtér felé. Végre eljutottam a Vay Ádám utcába. A végénél a temetőtér előtt balra fordultam. Az első utcán jobbra fordultam, ez volt már az Öszöllő utca. Elhaladtam a „jó kút” mellett, átmentem a páratlan oldalra, hogy jobban láthassam az 52-es számú házat. Szívem a torkomban lüktetett, nagy izgalommal figyeltem előre. Ahogy elhagytam a Bucsák-pékséget, megláttam végre a kis nádfedeles házat. Látom, hogy nyitva van a kapu és beszélget egy néni valakivel, aki a kapun belül volt. Óvatosan átmentem a páros oldalra és az ajtóba érve köszöntem „kezit csókolom, édesanyám”. Édesanyám rám nézett, megfordult, beszaladt a konyhába és közben jajongott. A kint álló néni csodálkozva megkérdezte, ki vagyok és honnan jöttem. Mondom, hogy ki vagyok. Ő elment, én bementem az udvarra, de már a konyhából látom Csóri nénit, Gyuszi bácsit, nagymamám kijönni. Ezután összeöleleztünk, megpuszítottuk egymást és bementünk a konyhába, ahol édesanyám sírt. Azt hitte szeltemet, vagy rémeket látott. Hirtelen nem hitte el, hogy én vagyok és valóban hazajöttem. Mikor már én is a konyhába léptem, elhitte, hogy valóban én vagyok. Akkor vele is összeöleleztünk, sokáig pusztítottuk egymást. Édesanyám nem tudott szólni csak sirdogált.

Hát nem egészen úgy történt a találkozásunk, mint ahogy Petőfi leírta. Végre itthon voltam Magyarországon és már nem hadifogly.

**A terjedelmes önéletrésből összeállította
Léta Sándor lelkész**